

Foto: Anda van Riet

ECHT SCHRIJVEN!

Schrijven in de bovenbouw havo en vwo wordt sterk gestuurd door het onderdeel Gedocumenteerd Schrijven. Daarmee komt er wel heel veel tegelijk op leerlingen af. Creatieve schrijfoopdrachten blijken verrassende mogelijkheden te bieden om leerlingen feedback te geven over hun eigen taalgebruik.

JACQUES VAN DEN OEVER

We weten allemaal dat je leert schrijven door het veel te doen, en het is dus een goede gewoonte om bij Nederlands een paar maal per cursusjaar aan een schrijfoopdracht te werken. Vaak komt dat neer op vormen van gedocumenteerd schrijven, bij voorkeur over een actueel onderwerp. We mogen dan wel vinden dat leerlingen in de bovenbouw klaar moeten zijn om aan complexere schrijfoopdrachten te beginnen, maar de praktijk wijst uit dat, zeker in havo 4, dat vaak nog niet het geval is. Maar al te vaak frommelen leerlingen met moeite een enkel zinnetje van eigen hand tussen onbegrepen bijeengesprokkeld knip- en plakwerk, dat in verschillende stijlen per alinea de lezer in verwarring achterlaat.

Intussen zijn de werkwoordfouten, incongruenties,

interpunctiefouten, los geschreven woorden en onafgemaakte zinnen het onkruid dat de moedertaal docent mag blijven wieden. Boven op deze basisfouten komen dan nog de tekortkomingen in samenhang tussen zinnen en alinea's of nog ingewikkelder vaardigheden als het vinden, interpreteren en goed verwerken van bronnen.

Het moge duidelijk zijn dat er voor leerling en docent nauwelijks beginnen aan is om uit tekortkomingen in dit schrijfwerk lessen te leren om het vervolgens beter te doen. Voor effectieve feedback heeft een niet al te complex schrijfproduct waarin niet meteen alle problemen tegelijk voorbijkomen, de voorkeur. De leerling houdt overzicht en kan zich stap voor stap verbeteren, terwijl de docent niet in het werk verzuipt.

Het is de kunst om hiervoor opdrachten te verzinnen

Bij het vak Nederlands wordt creatief schrijven weinig meer toegepast. Zou dit niet een manier kunnen zijn om leerlingen, zonder geknip en geplak, zelf te laten schrijven?

die leerlingen zo veel mogelijk uitdagen om te schrijven, liefst zonder complicerende factoren als (brief)conventies, bronhantering, publieksgerichtheid, theorieën over inleiding-middenstuk-slot of ingewikkelde opdrachten die afleiden van het schrijven zelf. Alle mooie schrijfwijsheden uit methoden zijn tamelijk zinloos als de leerling niet fatsoenlijk uit zijn eigen geschreven woorden komt.

Gluren bij de burens

Het Angelsaksische onderwijs kent een pittige schrijftraditie: elke week een essay is geen uitzondering. In ieder geval zal hiervoor toch stevig geoefend, dus veel geschreven moeten worden. Hoe krijgen opleidingen dat daar voor elkaar? Na een rondgang langs methodes en internet valt op dat in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten *creative writing* nog steeds in zwang is. Een verband tussen creatief en zakelijk schrijven is voor een moedertaaldocent natuurlijk geen verrassing, maar bij het vak Nederlands wordt creatief schrijven, in tegenstelling tot een paar decennia geleden, weinig meer toegepast. Zou dit niet een manier kunnen zijn om leerlingen, zonder geknip en geplak, zelf te laten schrijven?

In de Engelstalige bronnen wijst men veelvuldig op de positieve effecten van creatief schrijven op het brein. De rol van creativiteit bij denkprocessen en bij wetenschappelijke ontdekkingen is genoegzaam bekend, en toch legt de school liever nadruk op analytisch denken (en blijven tekenen en muziek vaak ondergeschoven vakken in de bovenbouw). Neurologen breken zich nog het hoofd over wat zich precies afspeelt in onze linker- en rechterhersenhelften, maar analytische en creatieve vermogens liggen min of meer verspreid in het brein en zijn gebaat bij onderlinge uitwisseling. Wat er overigens in de breinen van leerlingen gebeurt bij creatief schrijven, valt niet te beoordelen en is zelfs niet de hoofdzaak. Er is namelijk onverwacht goed schrijfonderwijs mee te ontwikkelen.

Het is raadzaam om de overwegingen die een rol spelen bij de keuze voor creatief schrijven eerst met de leerlingen te delen. Als zij zich realiseren dat het bij een

schrijfproject over het stimuleren van hun eigen brein gaat, kan dat de motivatie verhogen. Bijvoorbeeld aan de hand van een paar onlinecolleges van neuropsycholoog Erik Scherder zijn leerlingen te overtuigen van het belang van creativiteit in neurale netwerken (zie bijvoorbeeld <bit.ly/lm-scherder>).

De praktijk

Vierde klassen havo en vwo daagde ik uit om een goedlopende, samenhangende tekst te schrijven van 26 zinnen, waarbij de eerste zin met een A moest beginnen, de tweede met een B, de derde met een C en zo tot en met de Z. Zo'n schrijfklus is eerder een prikkel dan een opdracht, die vrijheid geeft om creatief te schrijven zonder dat de leerling tijden zit te bedenken waarover het moet gaan. De taak vergt behalve analytische vaardigheid ook creativiteit, want leerlingen willen graag een leuk verhaaltje bedenken dat fatsoenlijk samenhangt, maar ze moeten wel de hindernissen van het alfabet nemen.

Het is zaak dat de docent zich proactief onder de leerlingen begeeft om in te kunnen haken op vragen en om hier en daar kennis te nemen van de voortgang. Dan dienen zich vanzelf actuele schrijfwijsheden aan voor leerlingen. Een paar praktijkvoorbeelden. Allereerst waren er slimmeriken vlug klaar met het volgende type zinnen:

- Apen zijn leuk.
- Beren zijn slim.
- Chimpansees zijn groot.

Dat levert een soort geblaf op, wat meteen onderkend werd bij voorlezen. Een prettige tekst blijkt in zinslengte te variëren. Maar, hoe maak ik een zin van fatsoenlijke lengte? Wat is een zin? En hoe kan ik mijn tekst logisch maken en zinnen met elkaar verbinden? Voegwoorden kwamen op het bord te staan en we bespraken klassikaal de distributiemogelijkheden ervan met het effect op de woordvolgorde. Ik suggereerde de eerste zin eens met *als* te beginnen, of de tweede met *behalve*, waardoor leerlingen werden uitgenodigd om samengestelde zinnen te

Een ogenschijnlijk dwaze ABC-opdracht bleek een heel natuurlijke aanleiding om met leerlingen gedetailleerd en intensief over hun taalhantering van gedachten te wisselen

maken, wat bijvoorbeeld voor een havist lang niet altijd vanzelfsprekend is.

Andere leerlingen leken niet aan het werk te komen, maar bleken zowaar te werken met een schrijfplan. Ze ontwierpen een verhaallijn met, om duidelijke redenen, handige personages als Quatzalzuma, Xi Ming en Yin Li. Door dit breder onder de aandacht te brengen ontdekten leerlingen dat je ook kunt nadenken voor je iets opschrijft. In het vwo kon de stijlfiguur prolepsis op natuurlijke wijze aandacht krijgen. Fundamentele tekortkomingen bij het gebruik van hoofdletters aan het begin en punten aan het eind van een zin of afbreekregels kregen aandacht. Onderweg naar de bovenbouw zijn leerlingen de routine daarin kwijtgeraakt en hebben daarnaast onleesbare handschriften ontwikkeld, waarbij het besef van hoofd- en kleine letters is vervaagd. Door een alfabet van de twee varianten even op het bord te zetten en ondertussen op teksten te wijzen die her en der op affiches in het lokaal te lezen waren, werd duidelijk dat er een conventie bestaat.

Zo bleek die ogenschijnlijk dwaze ABC-opdracht een heel natuurlijke aanleiding om met leerlingen gedetailleerd en intensief over hún taalhantering van gedachten te wisselen. Voorwaar geheel ander moedertaalonderwijs dan een stijloefening die uit de lucht komt vallen in een methode.

Deze ervaring smaakte naar meer en opdrachten als 'Beschrijf een dag uit het leven van een ding' (een kerstboom, een regendruppel, een bankbiljet, ze verzinnen van alles) en 'Schrijf een brief aan je dertigjarige zelf' met vragen over het uitkomen van toekomstplannen en -dromen, volgden.

Idealiter scheppen de leermomenten van de ABC-opdracht uitgangspunten voor de vervolgoopdrachten. De docent accepteert dan bijvoorbeeld niet langer (alleen maar korte) zinnen zonder hoofdletters en punten of een handschrift met rare afwijkingen. Het is in deze situatie dan ook rechtvaardig om leerlingen af te rekenen op in eerdere opdrachten vastgestelde en besproken tekortkomingen. Drie of vier ingeleverde opdrachten kunnen

samen een schrijfcijfer opleveren, waarbij de docent zijn eisen steeds iets verder opschroeft.

Een tandje hoger

In de vijfde klas (vwo) wordt het tijd om de creatieve opdrachten serieuzer te maken. Ook hier past aandacht voor de motivatie achter de opdrachten, bijvoorbeeld met behulp van de indrukwekkende TED-lezing van neurowetenschapper Jill Bolte Taylor over haar tijdelijke verlies van rechterhersensfuncties (zie <bit.ly/lm-taylor>).

Amerikaans schrijfonderwijs kent opdrachten die *tweens* (tussen teenagers en twens) niet alleen tot schrijven, maar ook tot zelfreflectie aanzetten. De leerlingen worden geconfronteerd met vragen over de invloeden die ze ondergaan, hun positie in het gezin of onder vrienden, hun verantwoordelijkheidsgevoel, politieke keuzes et cetera. Of dit per se creatief schrijven moet heten, is onbelangrijk, want ook hier gaat het om het geven van prikkels die vlot tot schrijfproductie leiden. Hoewel de onderwerpen uitdagender worden, blijven de schrijfinhouden eigendom van de leerling. Het probleem is niet wát hij schrijft, maar vooral hóé hij dat moet doen.

Na het vertalen van de Amerikaanse opdrachten werd al snel duidelijk dat de ene vraag meer om het lijf had dan de andere. Een rubricering van vragen in drie varianten met als eis dat van de makkelijkste vragen er maximaal één, van de middelste categorie maximaal twee en van de moeilijkste categorie er minimaal drie moesten worden gekozen, loste dit probleem op. Makkelijke opdrachten waren bijvoorbeeld:

- Zou je willen overwegen om een tatoeage te laten zetten?
- Lees je liever de boekversie of kijk je liever naar de filmversie van een verhaal?
- Hoeveel vrijheid heb jij als je online bent?
- Schrijf over iets wat je enorm heeft verrast.

Gemiddeld moeilijke opdrachten:

Het probleem is niet wát de leerling schrijft, maar vooral hóé hij dat moet doen

Heb je ooit iets weggegeven dat belangrijk voor je was?

Hoe zou het zijn als je je dromen zou kunnen controleren?

Kun je goed geheimen bewaren? Waarom wel of niet?

De moeilijkste categorie:

Schrijf over een gelegenheid waarbij je je eigen belang hebt opgeofferd voor iemand anders.

Als je ouder wordt, welke herinneringen uit je jeugd zou je dan willen bewaren?

Schrijf wat het betekent om dertien jaar te worden.

Wat betekent het voor jou om bij een gezin te horen?

Iedere leerling kan uit de ongeveer zestig opdrachten wel vijf onderwerpen halen en die met eigen ervaringen invullen, zodat er altijd inspiratie is. Ieder schrijft daarmee vijf stukken met elk een minimaal aantal van vijfhonderd woorden en mag een opdracht naar keuze herkansen als het resultaat tegenviel. Dit lost ook aanloopproblemen op, getuige het feit dat velen hun eerste werk herkansen. Leerlingen kunnen eventueel vrijgesteld worden van twee wekelijkse lessen om zelfstandig te werken aan de opdrachten (een essay per week gedurende vijf weken, duidelijk in schriftelijke afspraken vastgelegd). Voor de docent komt daarmee ook tijd vrij om het werk te beoordelen.

De vorm van schrijven waar deze opdrachten toe leiden, is het essay. Daarin is immers geen sprake van wetenschappelijk en gedocumenteerd schrijven, maar van afweging en bespiegeling door het subject om een bepaald probleem helder te krijgen. Dit betekende een les speciaal gewijd aan deze schrijfvorm. Daarin kwam bovendien aan de orde dat een essay geen dagboeknotitie is, maar publieksgericht dient te zijn. Omdat veel opdrachten een persoonlijke benadering vragen, is bij

de voorbereiding nadrukkelijk over die publieksgerichtheid gesproken en is benadrukt dat de essays tussen leerling en docent blijven. Speciale aandacht gaat ook automatisch uit naar vormen van argumentatieve vaardigheden. Immers, een lezer wil bij veel onderwerpen beargumenteerd zien waarom de schrijver bepaalde keuzes maakt en het is goed dat leerlingen nu eens zelf argumenteren in plaats van voortdurend argumentaties uit andermans teksten beoordelen.

Beoordeling

Bij de beoordeling let de docent behalve op de formele aspecten op de wijze waarop de leerling zijn gedachten verwoordt, hoe de samenhang en logica in zijn redeneringen gestalte krijgen en in hoeverre hij in staat is om enigszins complexe en vaak abstracte zaken voor een algemeen publiek te presenteren. Het moge duidelijk zijn dat dit soort werk een andere benadering vraagt dan een toets waarop honderd punten te verdienen zijn met cijfers van één tot tien. Een matrix of een dergelijke 'objectieve' meetlat werkt niet op essays die onderling nauwelijks vergelijkbaar zijn. Niettemin onderscheidt kwaliteit zich duidelijk van matig werk en is het wel degelijk mogelijk om goed gemotiveerd negens, zesjes of vieren te geven. Een second opinion bij een collega uit de parallelklas lost in noodgevallen conflicten over een toegekend cijfer wel op.

In een tijd waarin de maatschappij een sterke nadruk legt op ontwikkeling van exacte vaardigheden en veel leerlingen de keuze voor een profiel Cultuur & Maatschappij of Economie & Maatschappij als een nederlaag ervaren, is het wellicht geen slecht idee om bij Nederlands creatief denken te stimuleren. Al die toekomstige dokters, architecten of ingenieurs kunnen het goed gebruiken. ■

Dit artikel laat geen ruimte voor uitgebreide beschrijving van opdrachten, maar de auteur mailt belangstellenden met genoeg de instructies voor vwo met de zestig vragen aan tweens@xs4all.nl.

nieuws

Deltaplan talenonderwijs

Is verengelsing van het hoger onderwijs nu wel of geen goede zaak? Welke economische voordelen loopt Nederland mis doordat we steeds slechter Duits en Frans spreken? Hoe lossen we het tekort aan docenten Nederlands en Duits in het voortgezet onderwijs op? Met dit soort vraagstukken gaat het nieuw Landelijk Platform voor de Talen zich bezighouden. Het platform is een samenwerking tussen zeven academische instellingen. Met de aanstelling per 1 april van emeritus hoogleraar Mike Hannay als voorzitter is het samenwerkingsverband van talenopleidingen in Nederland van start gegaan.

Het platform moet de belangen behartigen van talenstudies, samenwerking initiëren en vernieuwing stimuleren. Verkend wordt hoe de banden tussen de universiteiten onderling en met het voortgezet onderwijs en hoger onderwijs versterkt kunnen worden. Voorzitter Mike Hannay heeft de opdracht gekregen om de status van taal en van talenstudies in Nederland te verbeteren, door de mogelijkheden van een talenstudie beter te communiceren naar scholen toe, en door met docenten in het voortgezet onderwijs samen te werken aan de ontwikkeling van nieuwe uitdagende curricula.

In het huidige debat en bij toekomstige discussies over taalbeleid, het monopolie en de kwaliteit van het Engels of de kwetsbaarheid van kleinere talen, kan een beroep worden gedaan op de expertise van het platform. Hannay zal werken aan een breed gedragen visie op de toekomst van het talenonderwijs in Nederland, uitmondend in een Deltaplan Talenonderwijs. De aandacht zal in eerste instantie vooral uitgaan naar de schooltalen Engels, Duits, Frans en Nederlands. *Radboud Universiteit*

Nederland heeft dringend behoefte aan een taalbeleid

We moeten verstandiger en efficiënter omgaan met de talen in ons land, en daar heldere keuzes bij maken. Nederland is een meertalige samenleving geworden en daar is beleid voor nodig, schrijft de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) in het rapport *Talen voor Nederland*.

Het Nederlands zelf heeft een brede basis nodig, en het leren van Nederlands zou laagdrempelig moeten zijn, voor vluchtelingen en immigranten, maar ook voor expats en internationale studenten. Daarnaast moeten we verder kijken dan het Engels en beter gebruikmaken van aanwezige talenkennis.

Er zijn in Nederland 2,5 miljoen mensen die met een andere taal naast het Nederlands zijn opgegroeid, en dat worden er alleen maar meer. Hoe behoud en bevorder je sociale cohesie en wat betekent die diversiteit voor de manier waarop overheid en andere maatschappelijke sectoren communiceren met de burgers?

Voor het rapport zijn die vragen besproken met mensen uit sectoren die veel met vreemde talen en culturen te maken hebben, in de zorg, politiek en justitie, bedrijfsleven en internationale betrekkingen. Uit die gesprekken komt naar voren dat er meer aandacht nodig is voor het helder en begrijpelijk communiceren met leden van een steeds meer diverse samenleving. Aan de andere kant kunnen we als samenleving beter gebruikmaken van het enorme reservoir aan landgenoten dat bijvoorbeeld Duits, Mandarijn of Arabisch spreekt. *KNAW*

Zelfgestuurd leren

Van leerlingen in het voortgezet onderwijs wordt verwacht dat zij de vaardigheid ontwikkelen om hun eigen leerproces te sturen. Helaas ontwikkelt deze vaardigheid zich niet vanzelf. Onderwijsonderzoekers zijn daarom op zoek naar effectieve manieren om de zelfregulatievaardigheden van leerlingen te trainen en te ondersteunen. Eerder onderzoek wijst uit dat het mogelijk is om zelfregulerende vaardigheden te trainen in het middelbaar onderwijs met behulp van videovoorbeelden. Toch is het voor uiteindelijke implementatie van een dergelijke training uitermate belangrijk om te weten of deze vaardigheden – eenmaal aangeleerd – ook te gebruiken zijn tijdens andere vakken dan het vak waarin ze aangeleerd zijn.

Het eerste deel van het recent verschenen proefschrift *Improving Self-Regulated Learning: Effects of Training and Feedback on Self-Assessment and Task-Selection Accuracy* van Steven Raaijmakers behandelt deze onderzoeksvraag. Hieruit blijkt dat het moeilijk is om aangeleerde zelfbeoordelings- en taakselectievaardigheden toe te passen in een nieuw domein. Leerlingen lijken wel in staat om taken te selecteren voor (fictieve) andere leerlingen, maar wanneer zij ze op zichzelf moeten toepassen tijdens zelfgestuurd leren in het nieuwe domein, lukt dit hen niet.

In het tweede deel van zijn proefschrift kijkt Raaijmakers of feedback op de zelfbeoordelingsaccuratesse de zelfbeoordeling kan verbeteren. Helaas leek de feedback zelfs een klein negatief effect te hebben op de zelfbeoordeling. *Universiteit Utrecht*